

Μάθημα 26ο

Ἡ εὐλογία τοῦ πληρώσατε καὶ κατακυριεύσατε.
Περί πολιτισμοῦ (Α΄)

Ἦγάμε τὴν περασμένη φορὰ, παιδιὰ, πὼς ὅ,τι ὁ Θεός δημιουργεῖ, προκειμένου νὰ μείνει, τό εὐλογεῖ, καὶ ὅτι εἶχε εὐλογήσει ὅλα τὰ ἔργα Του· τὸν χῶρο, τὸν χρόνο, εὐλογώντας τὸ Σάββατο, καὶ τὸν ἄνθρωπο. Τό περιεχόμενο δέ τῆς εὐλογίας πού ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο ἦταν: *«αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς»*¹. Αὐτὲς οἱ τέσσερις θέσεις εἶναι τό περιεχόμενο τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο.

Ἀναλύσαμε ἤδη τό *«αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε»*. Τό *«πληθύνεσθε»*, ὅπως λέγαμε τὴν περασμένη φορὰ, ἀναφέρεται στὴν τεκνογονία. Ὅμως ὁ Θεός βλέπει καὶ κάτι ἄλλο –πολύ πιό μακριὰ καὶ πέρα ἀπὸ τό νὰ γεννηθοῦν ἀπλῶς ἄνθρωποι ἐπάνω στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς– τό ὁποῖο εὐλογεῖ νὰ πληθυνθεῖ· καὶ αὐτό εἶναι ἡ Ἐκκλησία Του.²

1. Γέν. 1, 27.

2. «Ἡ Ἐκκλησία πάντων πρώτη ἐκτίσθη· διὰ τοῦτο πρεσβυτέρα, καὶ διὰ ταύτην ὁ κόσμος κατηρτίσθη» (Ἐρμᾶς, Ποιμὴν, Ὁρασις β΄, IV).

Ἀκόμη εἶδαμε πώς ὅταν ὁ Θεός δημιούργησε ὅλον γενικά τόν κόσμο, ὅλο τό σύμπαν, καί τόν ἄνθρωπο, καί εἶδε ὁλόκληρη τή Δημιουργία, εἶπε ὅτι ὅλα ἦσαν «καλὰ λίαν»³.

Ἀλλά ὅταν ἔλεγε «καλὰ λίαν», στό βάθος ἔβλεπε τήν Θεοτόκο.⁴ Διότι –ὅταν θά φθάσουμε ἐκεῖ θά τό ποῦμε– χάριν τῆς Θεοτόκου ἔγινε ἡ Δημιουργία, ὁλόκληρη ἡ Δημιουργία! καί ἡ Θεοτόκος ἔγινε χάριν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὅποιος δημιούργησε τά πάντα γιά τόν ἑαυτό Του. Ὅπως λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, «ἐξ οὗ τὰ πάντα καί ἡμεῖς εἰς αὐτόν... δι' οὗ τὰ πάντα καί ἡμεῖς δι' αὐτοῦ» ἀλλά καί «τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καί εἰς αὐτόν ἔκτισται»⁵. ἀπό τόν Θεό Λόγο, διά τοῦ Θεοῦ Λόγου καί γιά λογαριασμό τοῦ Θεοῦ Λόγου τά πάντα ἔχουν δημιουργηθεῖ.

Ἔτσι, τό «πληθύνεσθε», στό βάθος του, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἔχει τοῦτο· ὅτι βλέπει τήν Ἐκκλησία τή δική Του, πού μεταφέρεται ἀπό τόν Οὐρανό στή γῆ.⁶

Διότι, πράγματι, παιδιά, ἡ Ἐκκλησία εἶναι τά τρία πρόσωπα τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἡ κοινωνία τῶν τριῶν

3. Γέν. 1, 31.

4. Ὁ ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας λέει πώς ὅταν ὁ Θεός, μετά τήν δημιουργία, εἶδε ὅτι τά πάντα ἦσαν «καλὰ λίαν», αὐτό τό «καλὰ λίαν» ἀποτελοῦσε ἐγκώμιο τῆς Παρθένου, ἀφοροῦσε στήν καλοσύνη καί στό κάλλος τό πνευματικό τῆς Παρθένου. (Λόγος εἰς τήν Κοίμησιν, 2, *Ἡ Θεομήτωρ*, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι ²1974, σσ. 168-170)

5. Α' Κορ. 8, 6 καί Κολ. 1, 16.

6. Λόγος Β', *Εἰς τὰ τῆς Γραφῆς ρήματα «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν...»*, PG 44, 281D. Πρβλ. Ἀποκ. 21, 1-11.

προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος.⁷ Σημειώστε δέ ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀναρχή καί αἰώνια, διότι ἀναρχος καί αἰώνιος εἶναι ὁ Θεός. Ἔτσι, ἐφόσον ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ κοινωνία τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ Θεός ἀγαπᾷ νά δημιουργήσῃ Ἐκκλησία καί ἔξω ἀπό τόν ἑαυτό Του· εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῶν ἀγγέλων καί στή συνέχεια ἡ Ἐκκλησία τῶν ἀνθρώπων.

Δηλαδή Ἐκκλησία θά πεῖ κοινωνία· κοινωνία προσώπων. Γι' αὐτό σᾶς εἶπα ὅτι ὁ Θεός ἔκανε τό σύμπαν, ἔκανε τή γῆ, γιά νά ἀφήσῃ ἐπάνω τῆς τόν ἄνθρωπο νά πολλαπλασιαστῇ καί νά ἀποτελέσῃ Ἐκκλησία. Ἀλλά ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἀστόχησε, γι' αὐτό καί, ἐν καιρῷ, ἡ Ἐκκλησία θά ἦταν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· δηλαδή, ὅταν ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ θά ἐνανθρωποῦσε, θά ἐπανεγκαθιστοῦσε τήν Ἐκκλησία Του ἐπὶ τῆς γῆς.

Βεβαίως, οἱ πρωτόπλαστοι ἤδη ἀποτελοῦσαν Ἐκκλησία ἐπὶ τῆς γῆς. Αὐτή ὅμως ἡ Ἐκκλησία, δηλαδή ἡ

7. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἓνα μυστήριο καί μόνον ἔτσι μπορεῖ νά τήν προσεγγίσει κανεῖς. Δέν εἶναι μιὰ ἀνθρώπινη ὀργάνωση, ἀλλά ὁ θεανθρώπινος ὀργανισμός. Ἐμεῖς γνωρίζουμε τήν Ἐκκλησία, κατὰ τήν διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὡς Σῶμα Χριστοῦ. Πέρα ὅμως ἀπό αὐτό, ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἄκριστη δόξα καί Βασιλεία, ὅπου κατοικεῖ ὁ Θεός καί καλοῦνται νά κατοικήσουν μέσα σ' αὐτήν καί οἱ φίλοι Του. Ἔτσι, ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἄκριστη καί κτιστή, ἡ ὁποία ὅμως κτιστότητα δέχεται τήν ἄκριστη Χάρη τοῦ Θεοῦ. Κατ' ἀρχάς ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἄκριστη δόξα τοῦ Θεοῦ. «Καί πρό τῆς Δημιουργίας ὑπῆρχε ἡ Ἐκκλησία ἡ ἄκριστη, ὡς κεκρυμμένη ἐν Θεῷ βασιλεία καί δόξα, στήν ὁποία κατοικεῖ ὁ Θεός μέ τόν Λόγο καί τό Ἅγιον Πνεῦμα». (Ἀπό τό Ἐμπειρική Δογματική τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τίς προφορικές παραδόσεις τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδη, τόμ. Β', Μητρ. Ναυπάκτου καί ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου)

κοινωνία πού είχαν μέ τόν Θεό, διακόπηκε ἐξ αἰτίας τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ὅπως θά δοῦμε στά μαθήματά μας ἀργότερα. Καί ξέρετε τί σπουδαία, τί ὠραία κοινωνία είχαν μέ τόν Θεό οἱ πρωτόπλαστοι...! Ὡ, εἶναι κάτι περίφημο!... Διακόπηκε. Ὅμως ἐγκαθιδρύθηκε ξανά ἡ Ἐκκλησία ἐπὶ τῆς γῆς μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό.

Φυσικά, γιά νά ἀκριβολογήσω, αὐτή ἡ διακοπή τῆς Ἐκκλησίας πάνω στή γῆ, πρό Χριστοῦ, δέν ἦταν ἀπόλυτη· διατηρεῖτο στά πρόσωπα τῶν Δικαίων· τοῦ Σήθ, τοῦ Νῶε, τοῦ Μελχισεδέκ, τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ, τοῦ Ἰακώβ καί οὕτω καθεξῆς. Στά πρόσωπα τῶν Δικαίων ὑπῆρχε ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. Πάντως, ὅπως σᾶς εἶπα, ἡ εὐλογία τοῦ «πληθύνεσθε» στό βάθος ἔχει αὐτό, τήν Ἐκκλησία.⁸

Καί ἐρχόμαστε στήν τρίτη εὐλογία· «πληρώσατε». *Πληρώσατε* σημαίνει γεμίσετε· νά γεμίσουν οἱ ἄνθρωποι τή γῆ.

Πράγματι, ὁ Θεός θέλει νά γεμίσει τή Δημιουργία Του μέ λογικά ὄντα, πού θά δώσουν νόημα καί στήν ἄλογη κτίση. Διότι ὁλόκληρη ἡ Δημιουργία, ἀναμφισβήτητα, δέν ἔχει νόημα, δέν μπορεῖ νά δώσει τόνο δόξης στόν Θεό, παρὰ μόνο ἂν ὑπάρξουν λογικά ὄντα· καί τά λογικά ὄντα εἶναι οἱ ἄγγελοι καί οἱ ἄνθρωποι. Ἔτσι,

8. Ὁ Ἀδάμ καί ἡ Εὔα στόν Παράδεισο, πρό τῆς πώσεως, ζοῦσαν μέσα σέ αὐτήν τήν ἄκτιστη Βασιλεία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, τήν Ἐκκλησία. Ὅμως, μετά τήν πώση τους, ἔχασαν τήν μέθεξη τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὅποτε ἡ Ἐκκλησία διασώζεται στούς Δικαίους καί Προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλά αὐτοί, συγχρόνως, βρίσκονται κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ θανάτου. (δ.π.)

οἱ ἄγγελοι ὑμνοῦν τόν Θεό ὅταν βλέπουν τή Δημιουργία· ὁμοίως καί οἱ ἄνθρωποι, ὑμνοῦν καί δοξολογοῦν τόν Θεό, ὅταν καί αὐτοί βλέπουν τήν Δημιουργία. Ὁ Θεός λοιπόν θέλει νά δώσει νόημα σ' αὐτή τήν ἄλογη κτίση.

Λέμε πολλές φορές: *Κοίταξε τί κάνει ἡ κότα· ὅταν πίνει νερό, σηκώνει τό κεφάλι της νά πεῖ εὐχαριστῶ στόν Θεό.* Ἀναμφισβήτητα ἡ κότα δέν ἔχει συνείδηση γιά κάτι τέτοιο. Καί, φυσικά, δέν λέει *εὐχαριστῶ ἡ κότα· ὁ λαιμός της εἶναι ἔτσι κατασκευασμένος, πού, γιά νά πάει κάτω τό νερό, σηκώνει τό κεφάλι της.* Αὐτό τό ἐρμηνεύει ὁ ἄνθρωπος· δηλαδή, πηγαίνει πέρα ἀπό τήν κατασκευή τοῦ λαιμοῦ τῆς κότας, γιά νά πεῖ ὅτι ἡ κότα δοξάζει τόν Θεό. Τό ἴδιο λέει καί γιά τά πουλιά, ὅτι ψάλλουν καί ὑμνοῦν.⁹ Φυσικά δέν ἔχουν καμμία αἴσθηση τά πουλιά ὅτι δοξάζουν τόν Θεό· ἡ αἴσθηση αὐτή ὑπάρχει γιά τόν ἄνθρωπο, πού εἶναι λογικός.

Πρέπει λοιπόν, παιδιά, νά γεμίσει ὅλος ὁ χῶρος ἀπό ἁγίους, οἱ ὁποῖοι θά ἀποτελέσουν τήν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλά κάνει ὅμως μεγάλη ἐντύπωση ὅτι –προσέξτε αὐτό τό σημεῖο· ἴσως σᾶς λύσει μιά μεγάλη ἀπορία, πού εἶναι ἀπορία πολλῶν ἀνθρώπων– ὁ Θεός, ἐνῶ δημιουργήσε ἕνα ἀσύλληπτα ἀχανές σύμπαν, τοποθέτησε τόν ἄνθρωπο σ' ἕναν πλανήτη, τή Γῆ, ὁ ὁποῖος, σέ σχέση μέ ὅλα ἐκεῖνα τά τρισεκατομμύρια τῶν τρισεκατομμυρίων ἀστέρων, εἶναι πολύ μικρός· πολύ μικρός στήν

9. Βλ. *Ψαλμ.* 148, 10. *Δαν.* 3, 79-81. Πρβλ. στιχηρό ἰδιόμελο τοῦ Ἑσπερινοῦ τῶν Χριστουγέννων: «*Τί σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ...*» καί ἱερό Χρυσόστομο, PG 52, 494.

έκτασή του, στόν ὄγκο του.¹⁰ Καί βλέπουμε ὅτι ἐπάνω στή γῆ ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νά δημιουργεῖ προβλήματα ζωτικοῦ χώρου.

Τί εἶναι οἱ πόλεμοι; *Θά πάρω τό χωράφι σου, θά πάρω τήν πατρίδα σου, τόν τόπο σου, τόν χῶρο σου, γιά νά ζήσω ἐγώ. Γιατί θά τό κάνεις αὐτό; Διότι δέν ὑπάρχει ἄλλος χῶρος. Πρέπει λοιπόν ἐγώ νά ἀρπάξω τόν δικό σου τόν χῶρο, γιά νά ζήσω.* Ἔτσι, θά λέγαμε: *Γιατί νά εἶναι τόσο μικρή ἡ γῆ;...*

Ἄν θέλετε, ὁ Μαλθουσιανισμός καί ὁ Νεομαλθουσιανισμός, πού λέγαμε τήν περασμένη φορά, ἐπάνω σ' αὐτό τό σημεῖο στηρίζονται· ὅτι ἡ γῆ εἶναι μικρή, ὅτι τά προϊόντα αὐξάνονται κατά ἀριθμητική πρόοδο, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι πολλαπλασιάζονται κατά γεωμετρική πρόοδο· γι' αὐτό πρέπει νά μειωθεῖ ὁ πληθυσμός τῆς γῆς.

Ἴσως νά μήν σᾶς τό εἶπα τήν περασμένη φορά, δέν θυμᾶμαι, ἀλλά αὕτη ἡ θεωρία δέν εἶναι ἀκριβής. Ὅταν τή διατύπωσε ὁ Μάλθους τόν περασμένο αἰῶνα, δέν εἶχε στατιστικά στοιχεῖα· ἀπλῶς ἦταν μία θεωρία. Ἴσως νά διέθετε ἐλάχιστα στατιστικά στοιχεῖα, ἀλλά αὐτά δέν ἦταν ἐπαρκῆ καί σύμφωνα μέ τήν ἐπιστήμη. Σήμερα μπορούμε νά ἀποδείξουμε ὅτι ἡ θεωρία αὕτη ἀνατρέπεται, γιατί μπορούμε νά καλλιεργήσουμε ἐκτε-

10. Στό σύμπαν ὑπάρχουν 10¹⁸ (ἓνα τρισεκατομμύριο τρισεκατομμύρια) περίπου ἄστρα· δηλαδή τόσα, ὅσοι καί οἱ κόκκοι τῆς ἄμμου σέ ὅλους τούς ὠκεανούς τῆς Γῆς! Καί ὅπως ἔλεγε ὁ James Jeans, ὁ πλανήτης μας, ἐλάχιστος σέ μέγεθος σχετικά μέ τά ἄλλα ἀστρικά σώματα, στό βλέμμα τῆς σύγχρονης Κοσμολογίας παρουσιάζεται, μέσα στό δυσεξαρίθμητο πλῆθος τους, σάν ἓνα ἑκατομμυριοστό μέρος ἑνός κόκκου ἄμμου ἀπ' ὅλη τή θαλάσσια ἄμμο τοῦ κόσμου!... (Ἀστέριος Χατζηνικολάου, Ὁ Ἄνθρωπος μέσα στό Σύμπαν, ἐκδ. Ὁ Σωτήρ, Ἀθῆναι 1992, Εἰσαγωγή)

νεῖς περιοχές τῆς γῆς, καί νά ζήσει πολλαπλάσιος πληθυσμός ἀπ' αὐτόν πού ὑπάρχει σήμερα.

Τό θέμα ὅμως δέν εἶναι ἐκεῖ, παιδιά. Ἀπλούστατα διότι κάποτε πάνω στή γῇ ἦσαν τέσσερις ἄνθρωποι· ὁ Ἀδάμ καί ἡ Εὔα, ὁ Κάϊν καί ὁ Ἀβελ. Καί ὁ Κάϊν φόνευσε τόν Ἀβελ. Ἄραγε γιατί; Μήπως γιά ζωτικό χῶρο; Μήπως δέν τούς χωροῦσε ἡ γῇ, καί ἤθελε νά πάρει κάτι παραπάνω ὁ Κάϊν ἀπό τόν Ἀβελ;

Ἦχι. Στήν πραγματικότητα τό πρόβλημα δέν εἶναι πρόβλημα γῆς· εἶναι πνευματικό πρόβλημα. Ἐκεῖ εἶναι τό θέμα. Ἀρκεῖ νά σκεφτεῖ κανεῖς ὅτι σέ χῶρες πού παράγουν σιτάρι, ὅπως ὁ Καναδάς, τό καῖνε τό σιτάρι, γιά νά μή πέσει ἡ τιμή του στήν παγκόσμια ἀγορά! Ἐνῶ αὐτό πού θά περίσσευε θά μπορούσε νά δοθεῖ στίς χῶρες ἐκεῖνες πού δέν παράγουν σιτάρι, ὅπως εἶναι τῆς Ἀφρικῆς καί τῆς Ἀσίας, πού πεθαίνουν μάλιστα οἱ ἄνθρωποι ἀπό τήν πείνα. Ἄρα τό θέμα εἶναι κυρίως πνευματικό, θέμα δικαιοσύνης.¹¹

11. Κανείς δέν μπορεῖ νά μιλάει πιά γιά πληθυσμακό πρόβλημα, δίχως νά τό συσχετίσει μέ τό ταξικό καί τό κοινωνικό πρόβλημα. Θά χρειαζόταν νά γραφοῦν τόμοι δλόκληροι γιά νά ξεμπερδεύουν τά μπερδεμένα νήματα πού συνδέουν τήν πείνα μέ τίς μορφές γαιοκτησίας, τήν ὑλική βελτίωση μέ τή φθίνουσα πληθυσμιακή αὔξηση, τήν τεχνολογία μέ τήν παραγωγή τροφίμων, τούς ἐμφύλιους πολέμους καί τόν ρόλο τῆς Παγκόσμιας Τράπεζας καί τοῦ Διεθνoῦς Νομισματικοῦ Ταμείου μέ τίς μεθόδους καλλιέργειας τῆς γῆς.... Οἱ ἄνθρωποι δέν μπορεῖ νά ὑποβιβάζονται ἀπό τόν Νεομαλθουσιανισμό σέ ἀπλᾶ ψηφία, δίχως, τουλάχιστον, νά ἀντικατασταθεῖ ὁ ὀφειλόμενος σεβασμός πρός τή ζωή ἀπό μιά νέα ἀπάνθρωπη μορφή οἰκοκτηνωδίας (Ἀπό τήν παρουσίαση στό ὀπισθόφυλλο τοῦ βιβλίου τοῦ Μάρραϊν Μπούκτιν, Ὁ Μύθος τοῦ Ὑπερπληθυσμοῦ). Βλ. Μάθημα 25ο, ὑποσ. 35, σσ. 32-33.

Ἀλλά θά ἐπανέλθουμε στήν ἐρώτηση: *Μά γιατί ἡ γῆ ἔγινε τόσο μικρή; ἤ: Γιατί ὁ Θεός ἔβαλε τόν ἄνθρωπο σέ ἕναν πλανήτη τόσο μικρό;*

Τήν ἀπάντηση μᾶς τή δίνει ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος στά Ἀποσπάσματα του, ὑπ' ἀριθμόν 96. Σᾶς λέω καί τίς παραπομπές πολλές φορές, ὥστε ἄν κάποιος ἤθελε, θά μποροῦσε νά ἀνατρέξει νά τό βρεῖ. Ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος λοιπόν, ἐπίσκοπος Λυῶνος, (εἶναι ἀποστολικός Πατέρας· ἤ, ἄν θέλετε, κοντά στούς ἀποστολικούς Πατέρες) γράφει τό ἑξῆς:

«Τὸ σχῆμα παράγει τοῦ κόσμου τούτου, τουτέστιν ἐν οἷς παράβασις γέγονεν, ὅτι ἐπαλαιώθη ὁ ἄνθρωπος ἐν αὐτοῖς». Περνάει, λέει, τό σχῆμα τοῦ κόσμου αὐτοῦ.

Ποιό εἶναι αὐτό τό σχῆμα τοῦ κόσμου; Εἶναι ἡ γνωστή δομή τοῦ σύμπαντος, παιδιά, ὅπου ἔχουμε τόν χῶρο –μέσα στόν ὁποῖο ὅλα εἶναι μέ μορφή σφαιροειδῆ, καί τ' ἀστέρια καί οἱ πλανῆτες– καί τόν χρόνο. Αὐτά τά δύο στοιχεῖα συνιστοῦν τόν κόσμο, τόν ὁρατό κόσμο. Λέει λοιπόν πῶς τό σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, μέσα στόν ὁποῖο ἔγινε ἡ παράβαση, φεύγει, χάνεται, δέν θά μείνει ἔτσι γιά πάντα, γιατί κι ὁ ἄνθρωπος ἔχει παλαιωθεῖ, ἔχει φθαρεῖ.

»Καί διὰ τοῦτο, συνεχίζει ὁ ἅγιος πατήρ, *τὸ σχῆμα τοῦτο πρόσκαιρον ἐγένετο, προειδότης τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ».* Γι' αὐτό καί ἔγινε πρόσκαιρο τό σχῆμα αὐτό, ἐπειδή ὁ Θεός ἤξερε τὰ πάντα ἀπό πρῖν. Δηλαδή ἡ σφαιροειδῆς μορφή τῶν ἀστέρων καί τῆς γῆς μας, καί φυσικά τό μικρό μέγεθός της, ἔγιναν πρόσκαιρα, ἐπειδή ὁ Θεός προγνώριζε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν θά εἶχε μόνη κατοικία ἐπὶ τῆς γῆς, καί ὅτι δέν θά ἦταν αἰώνιος

πάνω σ' αυτή, ἀφοῦ θά ἔμπαινε ὁ θάνατος. Ἀλλά καί ἡ Ἱστορία ἀκόμα, ὅπως οἱ ἄνθρωποι τήν εἶχαν ἐκλάβει, –τό λέγαμε πέρυσι αὐτό– δέν θά εἶχε κυκλική μορφή, σχῆμα, ἀλλά εὐθύγραμμη. Τό θυμόσατε αὐτό πού τό λέγαμε;¹²

Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες δέχονταν τόν χρόνο στήν κυκλική του μορφή· ὅτι δηλαδή ξαναγυρίζουμε στό ἴδιο σημεῖο, καί συνεπῶς δέν τελειώνει ποτέ ἡ Δημιουργία. Ἀλλά, κατά τήν κυκλική θεώρηση τοῦ χρόνου, ἡ δημιουργία δέν εἶχε οὔτε ἀρχή οὔτε ἔχει τέλος.¹³

Ὅμως ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς λέει ὅτι ὁ χρόνος εἶναι εὐθύγραμμος· ὅτι ἡ Δημιουργία δηλαδή εἶχε ἀρχή, θά ἔχει καί τέλος. Ἀλλά τό τέλος τῆς Δημιουργίας δέν θά εἶναι ἡ ἐκμηδένιση, ἀλλά θά εἶναι ἡ ἀνακαίνιση· ἡ Δημιουργία ὁλόκληρη θά πάρει μία καινούργια μορφή.

Αὐτό μᾶς τό λέει καί ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης στό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως: «Καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν· ὁ γὰρ πρῶτος οὐρανὸς καὶ ἡ πρώτη γῆ ἀπῆλθον, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι»¹⁴. Δέν εἶδα πιά οὔτε τόν ἥλιο οὔτε τή σελήνη οὔτε τή θάλασσα.

Αὐτό σημαίνει ὅτι αὐτή ἡ σφαιροειδές μορφή, τό σφαιροειδές σχῆμα τῆς Δημιουργίας ἐξαφανίζεται, δέν ὑπάρχει πιά. Ἄρα ἡ γῆ μας εἶναι μία κατοικία πρόσκαιρη· καί ἀφοῦ εἶναι πρόσκαιρη, δέν ὑπῆρχε ἀνάγκη νά εἶναι πιό μεγάλη. Θά σᾶς ἐξηγήσω ὁμως καί κάτι παρακάτω.

12. *Ἡ Γένεσις, Τόμος Β΄, Μάθημα 18ο*, ὑποσ. 2, σελ. 147.

13. Βλ. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά* 219 b. Πλάτωνος, *Τίμαιος* 37a 7, 37b καὶ 38 b.

14. *Ἀποκ.* 21, 1.

Συνεχίζει δέ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος: «Προειδότης δὲ τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ, παρελθόντος δὲ τοῦ σχήματος τούτου, καὶ ἀνανεωθέντος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀκμάσαντος πρὸς τὴν ἀφθαρσίαν, ὥστε μηκέτι δύνασθαι πέρα παλαιωθῆναι, ἔσται ὁ οὐρανὸς καινός, καὶ ἡ γῆ καινὴ, ἐν τοῖς καινοῖς ἀναμενεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀεὶ καινὸς καὶ προσομιλῶν τῷ Θεῷ»¹⁵. Ἐπειδὴ δέ ὁ Θεὸς γνώριζε τὰ πάντα ἀπὸ πρὶν, ὅτι δηλαδή ὅταν θά περάσει αὐτὸ τὸ σχῆμα, καὶ θά ἀνανεωθεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ θά τελειοποιηθεῖ μέ τὴν ἀφθαρσία –μέ τὴν ὄντολογικὴ ἀνάστασι πού θά ἔχει, θά πάρει καινούργιο σῶμα, ἀφθαρτο καὶ ἀθάνατο– ὥστε νά μὴν μπορεῖ πιά νά παλιώσει καὶ νά φθαρεῖ καὶ νά πεθάνει, θά εἶναι ὁ οὐρανὸς καινούργιος καὶ καινούργια ἡ γῆ. Τί εἶδους γῆ θά εἶναι αὕτη, ὁ Θεὸς τό ξέρει. Σφαιροειδής; Ὅχι ἀσφαλῶς. Τί θά εἶναι; Ὁ Θεὸς τό ξέρει. Μήπως γῆ θά εἶναι ὁλόκληρο τό σύμπαν; Ὁ Θεὸς τό ξέρει. Σ' αὐτόν τόν καινούργιο κόσμον θά διαμένει ὁ καινούργιος ἄνθρωπος πάντοτε καὶ θά κάνει συντροφιά μέ τόν Θεό· δηλαδή θά ἀποκατασταθεῖ αὕτη ἡ κοινωνία, αὕτη ἡ Ἐκκλησία, πού σᾶς ἔλεγα προηγουμένως.¹⁶

Εἶναι μεγαλειῶδες, παιδιά... εἶναι πραγματικά μεγαλειῶδες!... πῶς ἀποκαλύπτει ὁ Θεὸς αὐτά τὰ μακρόπνοα μεγάλα σχέδιά Του στὸν ἄνθρωπο, νά τὰ βλέπει, νά θαυμάζει καὶ νά δοξάζει τόν Θεό.

Ὡστε αὐτό τό «πληρώσατε» εἶναι πρόσκαιρο, διότι ἡ γῆ μας εἶναι πρόσκαιρη, ἐπειδὴ καὶ ἐμεῖς εἴμαστε

15. Ἁγ. Εἰρηναῖος, *Κατὰ αἵρέσεων*, 5, PG 7, 1221B-1222B.

16. Βλ. π. Ἀθανασίου Μυτιληναίου, *Οἱ Μακαρισμοί*, ἐκδ. Ἱερῶς Μονῆς Κομνηνείου, Στόμιον Λαρίσης, 2013, σ. 53.

πρόσκαιροι. Θά ἔλθει ὅμως κάποια στιγμή, πού τότε ὁλόκληρη ἡ Δημιουργία, ἀνακαινισμένη στό σχῆμα καί τή μορφή πού ὁ Θεός ξέρει, θά πληρωθεῖ, θά γεμίσει ἀπό τούς ἀνθρώπους!¹⁷

Βέβαια, ἐμεῖς δέν μποροῦμε οὔτε κατὰ φαντασίαν νά τό συλλάβουμε! Μᾶς τό λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος αὐτό, ὅτι δέν μποροῦμε νά τό συλλάβουμε, δέν μποροῦμε... ἀφοῦ ἀνθρώπου μάτι δέν εἶδε, αὐτί δέν ἄκουσε, καί νοῦς ἀνθρώπου δέν φαντάστηκε, ἐκεῖνα πού ἔχει ἐτοιμάσει ὁ Θεός γι' ἐκείνους πού Τόν ἀγαποῦν!¹⁸

Ὁλη αὐτή ἡ Δημιουργία, ἀνακαινισμένη, –θά πῶ μιὰ λέξη τοῦ ἀποστόλου Παύλου– ἀνακεφαλαιωμένη,¹⁹ μέ Ἀνακεφαλαιωτή της τόν Χριστό, δυνάμει τῆς σαρκός πού πῆρε ἀπ' αὐτόν τόν φθαρτό κόσμο, θά εἶναι ἡ

17. Ὅταν ὁ Δαυίδ λέει «οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν γῆν» (Ψαλμ. 36, 11), ἐννοεῖ τὴν γῆ τοῦ Ἰσραήλ. Παράδειγμα εἶναι ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος πραγματικά κατέκτησε αὐτὴν τὴ γῆ εἰρηνικά. Ὅμως αὐτὴ ἡ γῆ δέν εἶναι μόνο ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας· αὐτό θά λέγαμε ὅτι εἶναι ἡ πρώτη φάση· αὐτὴ ἡ γῆ –θά λέγαμε μέ γάμα κεφαλαῖο– εἶναι καί ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Πάνω σ' αὐτό, ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέει: «Ἄν τε γὰρ πνευματικὸν εἶπῃ τι, οὐκ ἀφαιρεῖται τὰ ἐν τῷ παρόντι βίω· ἂν τε τῶν ἐν τῷ βίῳ τι πάλιν ὑπόσχεται, οὐ μέχρι τούτου τὴν ὑπόσχεσιν ἴσῃσι.» (Εἰς τὸ Κατὰ Ματθαῖον, Ὁμιλία ΙΕ', κεφ. γ', PG 57, 227). Δηλαδή: Ἄν ὑπόσχεται κάτι πνευματικό, δέν ἀφαιρεῖται τίποτα ἀπὸ τὰ παρόντα ἀγαθά· καί ἂν πάλι ὑπόσχεται κάτι ἐπίγειο, δέν σταματάει τὴν ὑπόσχεση ἐδῶ, ἀλλὰ προχωρεῖ καί παρακάτω. Μ' ἄλλα λόγια, ἔχουμε ἀμοιβὴ καί ἐπὶ ἐπιγείων καί παρόντων πραγμάτων, ἀλλὰ καί ἐπὶ πνευματικῶν, οὐρανίων καί μελλοντικῶν. (π. Ἀθανάσιος Μυτιληναῖος, Οἱ Μακαρισμοί, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμηγείου, Στόμιον Λαρίσης, 2013, σσ. 50-52)

18. Α' Κορ. 2, 9. Πρβλ. Ἦσ. 52, 15. 64, 4. 65, 17.

19. Ἐφεσ. 1, 10.

Βασιλεία τοῦ Θεοῦ! Γι' αὐτόν τόν λόγο ἡ γῆ μας εἶναι μικρή· δέν χρειάζεται νά εἶναι πιό μεγάλη.

Ἄλλά ὑπάρχει καί κάτι ἀκόμα· εἶναι τοῦτο. Ξέρετε ὅτι ὁ Θεός ἔδινε καθημερινά τό μάννα στούς Ἑβραῖους στήν ἔρημο, ὅπου, φυσικά, δέν εἶχαν καμμιά γειτονιά γύρω τους γιά νά ψωνίσουν ἀπό μπακάλικά καί μανάβικα... δέν ὑπῆρχε τίποτα. Τούς τό ἔδινε κάθε μέρα, πλήν τοῦ Σαββάτου. Γιατί ἄραγε τούς τό ἔδινε κάθε μέρα, καί μάλιστα εἶχε δώσει ἐντολή νά μήν κρατοῦν μάννα γιά τήν ἐπόμενη ἡμέρα; Κάνει ἐντύπωση αὐτό. Ἀπλούστατα, ὁ Θεός τό ἔκανε γιά νά μάθει τόν λαό Του νά ἐξαρτᾶται ἀπό Αὐτόν.

Ὅταν ἐγώ, ἐπί παραδείγματι, μπορῶ νά λέω ὅτι ἔχω ἀποθηῆκες γεμᾶτες μέ ἀγαθά γιά νά ζήσω χίλια χρόνια, δέν ἔχω τήν αἴσθηση ὅτι ἐξαρτῶμαι ἀπό τόν Θεό. Γιά ποιόν λόγο νά ἐξαρτῶμαι;... Τό ἀντίθετο τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ παραβολή ἐκείνη τοῦ ἄφρονος πλουσίου, πού ἔλεγε ὅτι στίς ἀποθηῆκες του εἶχε πολλά ἀγαθά, καί μποροῦσε νά τρώει καί νά πίνει γιά πολλά χρόνια. *Ψυχή μου, ἔλεγε, φάε, πιές, εὐφραίνου· ἔχεις γιά πολλά χρόνια νά τρῶς καί νά πίνεις!*...²⁰

Αὐτό ὅμως δέν τό θέλει ὁ Θεός, γιατί θέλει τόν ἄνθρωπο ἀνά πᾶσα στιγμή νά ἐξαρτᾶται ἀπό Αὐτόν. Ἔτσι, μᾶς δίνει μόνο γιά σήμερα. «*Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον*»²¹. Ἔτσι μᾶς δίδαξε ὁ Χριστός. Ἐκανε λοιπόν τή γῆ μικρή, ὅπως καί τούς Ἑβραίους τούς ἔβγαλε στήν ἔρημο, γιά νά μᾶς μάθει νά πιστεύουμε στήν ἀγάπη Του καί στήν πρόνοιά Του.

20. Λουκᾶ 12, 19.

21. Ματθ. 6, 11.

Καί ἐρχόμαστε τώρα στήν τέταρτη εὐλογία: «καί κατακυριεύσατε τῆς γῆς».

Τί σημαίνει κατακυριεύω; Κυριεύω σημαίνει γίνομαι κύριος, τό λέει ἡ λέξη· ἀλλά κατακυριεύω –μέ τήν πρόθεση κατά– σημαίνει κυριεύω ὁλοσχερῶς, δηλαδή πέρα γιά πέρα· δέν μένει καμμία γωνίτσα πού νά μήν εἶναι δική μου. Αὐτό ἀκριβῶς εἶπε ὁ Θεός. Γιά σκεφτεῖτε... νά κατακυριεύσουμε τή γῆ!

Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει κατάκτηση τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς μόνο, ἢ μήπως καί τῆς γῆς (ἐντός εἰσαγωγικῶν) μέ διαστημόπλοια;

Ξέρετε, ὅταν πῆγε τό πρῶτο διαστημόπλοιο στήν σελήνη, πῆγαν νά γράψουν οἱ ἐφημερίδες ὅτι προσγειώθηκε τό διαστημόπλοιο στό φεγγάρι. Ἀλλά εἶδαν ὅτι δέν ταιριάζει αὐτή ἡ λέξη, γιατί προσγειώνομαι θά πεῖ κατεβαίνω στήν ἐπιφάνεια τῆς γῆς. Μά δέν ἦταν ἐκεῖ γῆ· ἐκεῖ ἦταν τό φεγγάρι, ἦταν ἡ σελήνη. Ἄρα λοιπόν ἔπρεπε νά ἀλλάξουν τή λέξη· νά μή γράψουν προσγειώθηκε, ἀλλά προσεληνώθηκε.

Διαπιστώθηκε ὅμως ὅτι ἐκεῖνα τά ὑλικά πού πῆραν γιά νά τά ἐξετάσουν στή γῆ δέν ἦσαν παρὰ τά ἴδια ὑλικά πού συναντοῦμε καί στή γῆ! Ἀλλά καί στόν ἥλιο ἔχουμε τά ἴδια ὑλικά. Ὅπως θά γνωρίζετε, μπορούμε νά ξέρουμε τί ὑλικά ἔχει ὁ ἥλιος μέ τή μέθοδο τῆς φασματοσκοπίας. Μ' αὐτήν τή μέθοδο φθάσαμε στό σημείο νά μπορούμε νά ἀνακαλύπτουμε ὑλικά πού ὑπάρχουν στόν ἥλιο πρὶν ἀκόμα τά βροῦμε στή γῆ.

Συνεπῶς μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ὅλο τό σύμπαν εἶναι φτιαγμένο ἀπό τήν ἴδια πάνω-κάτω ὕλη. Ἄρα, ὅλο τό σύμπαν, μέ τήν εὐρεῖα ἔννοια τῆς λέξεως, εἶναι μία γῆ.

Τί λοιπόν πρέπει νά κατακτήσει τώρα ὁ ἄνθρωπος; τήν ἐπιφάνεια τῆς γνωστῆς μας γῆς; ἢ θά πρέπει νά κατακτήσει –ἢ μπορεῖ, ἢ ἔχει τήν εὐλογία νά κατακτήσει– καί τό σύμπαν, ἀφοῦ λογαριάζεται ὁλόκληρο ὡς γῆ;

Μήπως, ἀκόμη, τό «κατακυριεύσατε τῆς γῆς» σημαίνει καί κατάκτηση τῶν μυστικῶν τῆς φύσεως; δηλαδή, μέ τήν ἐπιστήμη νά μάθουμε τί εἶναι ἡ Δημιουργία, γιά νά μπορούμε νά χρησιμοποιήσουμε τά μυστικά τῆς Δημιουργίας; Μέ ἄλλα λόγια, ποιός εἶναι αὐτός ὁ σκοπός τῆς κατακυριεύσεως; Ἐντάξει, δέν ξέρουμε τί πρέπει νά κατακυριεύσουμε· ἀλλά, ἐάν τό μάθουμε, γιά ποιόν λόγο νά κατακυριεύσουμε;

Βέβαια, καταρχάς, τό «κατακυριεύσατε τῆς γῆς» ἐκφράζει τό ἀρχικόν καί τό βασιλικό ἀξίωμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὄταν λέμε ἀρχικόν, εἶναι ἐκεῖνο πού εἶπε ὁ Θεός στόν ἄνθρωπο, νά ἄρχει, δηλαδή νά εἶναι κύριος, τό ὅποιο εἶναι ἓνα στοιχεῖο τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ στόν ἄνθρωπο, ὅπως λέγαμε πέρυσι.²² Καί σχετικά μέ

22. Βλ. *Ἡ Γένεσις, Τόμος Β΄, Μάθημα 13ο*, ἔκδ. Ἱ. Μ. Κομνηνείου, Στόμιον, 2018. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης τονίζει αὐτόν τόν ἡγεμονικό ρόλο τοῦ ἀνθρώπου μέ πολύ χαρακτηριστικό τρόπο: «Καί ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων». *Εὐθὺς ἐκτίσθης, καί ἄρχων ἐκτίσθης*» (*Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως*, Ὁμιλ. Α΄, 5, ΕΠΕ 91, 376). Βλ. Θεοδώρητον, *ἐρώτ. Κ΄*, PG 80, 105AB: «Ὡσπερ γὰρ αὐτὸς τῶν ὄλων ἔχει τὴν δεσποτείαν, οὕτω δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τῶν ἀλόγων ζώων τὴν ἐξουσίαν», καί Προκοπίου Γαζαίου, *Εἰς τὴν Γένεσιν ἐρμηνεία*, PG 87A, 116B: «Ὡς ἄρχει ὁ Θεὸς τῶν ὄλων, οὕτως ἀνὴρ ἀπάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς». Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος λέει πὺς τό ἄρχειν δέν ἐδράζεται σίς σωματικές δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ σίς πνευματικές: «Τὸ ἀρχικὸν ἡμῖν... ἐν τῇ τοῦ λογισμοῦ κατασκευῇ θεωρητέον, οὐκ ἐν τῇ τοῦ σώματος μορφῇ.» (*Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς*, Λόγος Α΄, 7, σ. 178).

τό βασιλικό του αξίωμα, ξέρουμε ότι ο άνθρωπος είναι προφήτης, ιερεύς και βασιλεύς· όπως και ο Χριστός είναι Προφήτης, Ιερεύς και Βασιλεύς.

Μήπως λοιπόν με αυτόν τον τρόπο εκφράζεται τό κατ' εικόνα Θεοῦ στον άνθρωπο, μέ τό νά γίνει κυρίαρχος τῆς γῆς; ἢ μήπως ἀποβλέπει σ' ἕναν βαθύτερο λόγο; Μήπως πρόκειται γιά τή δημιουργία τοῦ πολιτισμοῦ; Μήπως, δηλαδή, ὅταν εἶπε ὁ Θεός νά κατακυριεύσουμε τή γῆ, ἀπέβλεπε στή δημιουργία τοῦ πολιτισμοῦ;

Τί εἶναι ὁ πολιτισμός; Εἶναι ἡ βελτίωση τῶν ἀναγκῶν τοῦ πολίτιν. Ξέρετε, τό ρῆμα πολίτιν –ἀπ' ὅπου κατάγεται καί ἡ λέξη πολιτισμός καί ἡ λέξη πόλις καί πολίτης– σημαίνει κατοικῶ (κάνω ἕναν τόπο πόλη καί ἐκεῖ κατοικῶ). Μήπως λοιπόν τό «κατακυριεύσατε» στό βάθος εἶναι ἡ ἀνάπτυξη πολιτισμοῦ, πού ἀποβλέπει στή βελτίωση τῶν ὅρων ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στή γῆ πού κατοικεῖ;

Τό φαινόμενο τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι πανάρχαιο· εἶναι τόσο ἀρχαῖο, ὅσο καί ὁ ἄνθρωπος. Ἀκοῦστε.

Στό βιβλίον τῆς Γενέσεως (4,17) διαβάζουμε γιά τόν Κάιν, ὁ ὁποῖος εἶναι, θά λέγαμε, ἡ πρώτη γενεά ἐπάνω στή γῆ μετά τόν Ἀδάμ καί τήν Εὔα. Ἄς μή λογαριάσουμε τόν Ἀδάμ καί τήν Εὔα ὡς πρώτη γενεά, καθώς αὐτοί οἱ δύο εἶναι δημιουργημένοι ἀπευθείας ἀπό τόν Θεό, ἀλλά νά λογαριάσουμε ὡς πρώτη γενεά τόν Κάιν καί τόν Ἀβελ καί τά λοιπά παιδιά τῶν πρωτοπλάστων. Πολύ νωρίς ὁ Κάιν δημιούργησε πολιτισμό.

Ἡ Ἀγία Γραφή λέει ὅτι ὁ Κάιν «ἦν οἰκοδομῶν πόλιν καί ἐπωνόμασε τήν πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ

υίου αὐτοῦ, Ἐνώχ»²³. Κατασκεύασε, οἰκοδόμησε, ἔφτιαξε πόλη, καί τήν ὀνόμασε Ἐνώχ, ἀπό τό ὄνομα τοῦ γιου του.

Βέβαια μή λογαριάσετε αὐτήν τήν πόλη ὅπως ἔχουμε τίς σημερινές πόλεις· ἀλλά ἔκανε πόλη θά πεῖ ἔκανε ἕναν συνοικισμό, ἕναν τόπο ὅπου κατοικοῦσαν οἱ δικοί του οἱ ἀπόγονοι. Ἕνας ἀπό τούς ἀπογόνους του ἦταν ὁ Ἐνώχ, πού φαίνεται πώς τόν ἀγαποῦσε, καί ἔδωσε τό ὄνομά του στήν πόλη αὐτή· ὅπως ἐμεῖς λέμε *Λάρισα, Θεσσαλονίκη, Ἀθήνα*. Εἶδατε; ὁ Κάϊν ἔδωσε καί ὄνομα στήν πόλη· Ἐνώχ· τήν ὀνοματίζει.²⁴

Εἶναι πολύ σπουδαῖο λοιπόν τό ὅτι ἔκτισαν πόλη. Ἀλλά ξέρετε τί εἶναι ἡ πόλη; Εἶναι ἕνας τόπος στόν ὁποῖο διαβιοῦν, διαμένουν, κατοικοῦν οἱ ἄνθρωποι, γιά νά κάνουν τή ζωή τους καλύτερη.

Πεῖτε, παρακαλῶ, στούς ἀνθρώπους μιᾶς πόλεως νά κατοικήσουν ἔξω, στά βουνά!... ἡ ρωτῆστε τους ἐάν θά αἰσθάνονται καλά, ἅμα παραστεῖ ἀνάγκη νά πᾶνε νά κατοικήσουν στά βουνά!... Μέσα στήν πόλη ἔχουμε τό νερό μας, ἔχουμε τόν τρόπο πού θά ἀγοράσουμε τά τροφιμά μας, ἔχουμε τόν γιατρό μας –νά μιλήσουμε γιά μιά σύγχρονη πόλη– ἔχουμε τό ἡλεκτρικό μας, ἔχουμε τό καλό μας τό σπίτι, ἔχουμε τή συγκοινωνία, ἔχουμε

23. *Γέν.* 4, 17.

24. Ἡ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νά δίνει ὀνόματα στά διάφορα ἀντικείμενα προέρχεται ἀπ' αὐτό τό «κατακυριεύσατε» τοῦ Θεοῦ. Μάλιστα ἡ κυριαρχία αὐτή τοῦ ἀνθρώπου πάνω σ' ὅλη τήν πλάση φαίνεται καθαρά στό *Γέν.* 2,19, ὅπου ὁ Ἀδάμ καλεῖται ἀπό τόν Θεό νά ὀνοματοδοτήσει τά ζῶα, δηλώνοντας ἔτσι τήν κυριαρχία του πάνω σ' αὐτά, καί γενικότερα σέ ὅλη τήν κτίση. Βλ. Σεβηρια-νοῦ Γαβάλων, *Εἰς τήν Δημιουργίαν τοῦ κόσμου*, PG 56, 481.

τούς δρόμους, έχουμε τίς ψυχαγωγίες μας,... έχουμε αυτά που έχει μία πόλη. Αυτά που έχει μία πόλη είναι στοιχειά που κάνουν τη ζωή του ανθρώπου καλύτερη, τη βελτιώνουν.

Αυτό όμως είναι ο πολιτισμός; Ο πολιτισμός εκεί αποβλέπει; Μήπως είναι κάτι περισσότερο απ' αυτό; Διότι σήμερα τον πολιτισμό έτσι τον λογαριάζουμε, και μάλιστα, όπως θα σᾶς πῶ λίγο πιό κάτω, τον λεγόμενο *τεχνικό πολιτισμό*, που στοχεύει στο να κάνουμε τη ζωή μας άνετη, να την κάνουμε ωραία.

Λέμε, να έχουμε βελτίωση και βελτίωση σέ κάθε τί: στα φάρμακα, για να κατανικήσουμε μιά ασθένεια, στην αντιμετώπιση μιᾶς ἀρρώστιας μέ την χειρουργική και λοιπά και λοιπά, στα σπίτια, για να είναι ωραία και υγιεινά, στίς τροφές, για να είναι πολύ καλές, στην ψυχαγωγία μας μέ διάφορα θεάματα, μέ ἀκροάματα, μέ ὅλα αυτά. Αυτό είναι πολιτισμός;

Αυτό δέν είναι, παιδιά, πολιτισμός. Βεβαίως, είναι και αυτό, ἀλλά δέν είναι αυτό μόνο. Ο πολιτισμός έχει κάτι βαθύτερο. Ἄν ὁ Θεός εἶπε να κατακυριεύσουμε τή γῆ, δέν ὑπονοοῦσε μόνο τόν τεχνικό πολιτισμό. Δέν μπορεί να ἐξαντληθεῖ στα ὅρια αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ αυτό που εἶπε ὁ Θεός. Μήπως λοιπόν είναι κάτι βαθύτερο ὁ πολιτισμός; Μήπως είναι οἱ βαθύτερες ἐφέσεις τῆς ἀνθρώπινης δομῆς;

Φαίνεται πώς ὁ πολιτισμός ἔχει τίς ρίζες του στο *κατ' εἰκόνα Θεοῦ* στήν ἀνθρωπο. Ἐκεῖ ἔχει τίς ρίζες του.²⁵ Καί αυτό τό *κατ' εἰκόνα* δέν είναι μόνο για να

25. Βλ. *Ἡ Γένεσις, Τόμος Β΄, Μάθημα 18ο*, σ. 157.

τρώνει καί νά πίνει καί νά περνάει καλά ὁ ἄνθρωπος· εἶναι καί κάτι πολύ-πολύ βαθύτερο· εἶναι καί νά προβαίνει στό *καθ' ὁμοίωσιν*. Συνεπῶς αὕτη ἡ βελτίωση δέν εἶναι ἡ βελτίωση τῆς βιωτικῆς ζωῆς, τοῦ *πολίζω*, τοῦ κατοικῶ σέ μιὰ πόλη, ἀλλά εἶναι κάτι πολύ-πολύ βαθύτερο.

Φαίνεται ὅμως ὅτι, ἐνῶ ἀρχικά ὁ Θεός ἔδωσε αὐτήν τή δυνατότητα στόν ἄνθρωπο νά δημιουργήσει πολιτισμό –πού οἱ ρίζες αὐτῆς τῆς δυνατότητος εἶναι στό *κατ' εἰκόνα*– φαίνεται ὅτι αὕτη ἡ δυνατότητα ἀλλοιώθηκε, γιατί ἀμαυρώθηκε τό *κατ' εἰκόνα*, ξέπεσε, καί ἔτσι πῆρε στραβό δρόμο αὕτη ἡ ἔφεση τοῦ ἀνθρώπου νά δημιουργήσει πολιτισμό.

Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ Παλαιά Διαθήκη ἀποσιωπᾷ τά σχετικά μέ τόν Σήθ. Σήθ σημαίνει ἀντικατάσταση· εἶναι ὁ ἄνθρωπος, εἶναι τό παιδί πού πῆρε τή θέση τοῦ Ἄβελ.²⁶ Βέβαια ὁ Ἀδάμ καί ἡ Εὗα ἔκαναν πάρα πολλά παιδιά· ἀλλά ἐπειδή δύο παιδιά διαδραμάτισαν σπουδαῖο ρόλο στήν ἀνθρώπινη ἱστορία, τή μετέπειτα ἱστορία, καί αὐτοί εἶναι ὁ Κάϊν καί ὁ Σήθ, γι' αὐτό ἀναφέρεται στά δύο αὐτά παιδιά ἡ Ἀγία Γραφή. Ὁ δέ Σήθ εἶναι πραγματικά στή θέση τοῦ Ἄβελ, πού ἦταν ἀγαθός ἄνθρωπος. Καί ὁ Σήθ εἶναι πρόγονος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅχι ὁ Κάϊν. Δέν εἶναι λοιπόν τυχαῖο ὅτι ἡ Παλαιά Διαθήκη ἀποσιωπᾷ νά ἀναφέρει γιά τόν Σήθ ὅτι ἔκτισε πόλη. Ἀσφαλῶς καί αὐτός πρέπει νά ἔκτισε πόλη, ὅπως ἔκανε καί ὁ Κάϊν· ἀλλά τό ἀποσιωπᾷ ἡ Ἀγία Γραφή· ἀναφέρει μόνο γιά τόν Κάϊν.

26. Βλ. Γέν. 4, 25.

Ξέρετε τί δείχνει αυτό; Ότι ό πολιτισμός μπήκε σέ ένα αὐλάκι διαφορετικό ἀπό τή θεία ἀπλότητα τοῦ ἀνθρώπου, πού τήν διατηρεῖ μέν ό Σήθ, ἀλλά τήν ἔχει χάσει ό Κάιν, ἐπειδή σκότωσε τόν ἀδελφό του τόν Ἀβελ. Παρακάτω μάλιστα βλέπουμε τούς πολύ κοντινοὺς ἀπογόνους τοῦ Κάιν νά δημιουργοῦν πραγματικά πολιτισμό· ἡ χαλκουργική, ἡ ἐφεύρεση τῶν μουσικῶν ὀργάνων, ἡ ὑφαντουργία, ὁφείλονται στοὺς ἀπογόνους τοῦ Κάιν.²⁷ Εἶναι μεγάλη ἱστορία. Κάποτε, σέ ἀπορίες πού εἶχαν λυθεῖ ἐδῶ –πρόπερσι, δέν θυμᾶμαι– εἶχε ἀναλυθεῖ αὐτή ἐδῶ ἡ θέση· δέν θά πῶ πιό πολλά.

Ἀργότερα ἔχουμε τόν πύργο τῆς Βαβέλ. Κι αὐτός εἶναι ένα στοιχεῖο πολιτισμοῦ.

Ὅπως θά ξέρετε, βασικό στοιχεῖο τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ ἀρχιτεκτονική. Σήμερα μποροῦμε νά ξέρουμε ἂν ἕνας λαός εἶχε προκοπή ἢ ὄχι, εἶχε πρόοδο, τεχνική πρόοδο, ἀπό τά κτίσματά του, τά γλυπτά του καί τά λοιπά. Ἄς ποῦμε, ό Παρθενώνας. Τί εἶναι ό Παρθενώνας; Εἶναι ένα κτίσμα. Σκάβουμε στή γῆ νά βροῦμε ἀρχαῖα κτίσματα.

Ὁ πύργος τῆς Βαβέλ, λοιπόν, εἶναι ένα στοιχεῖο πολιτιστικό, πολιτισμοῦ. Συμφώνησαν οἱ ἄνθρωποι νά κτίσουν τόν πύργο τῆς Βαβέλ ὡς ένα σημεῖο ἐνότητος τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶπαν: *Πρὶν σκορπιστοῦμε στή γῆ, νά κτίσουμε ἕναν πύργο, πού ἡ κορυφή του νά φτάνει ἕως τόν οὐρανό,*²⁸ δηλαδή ἕως τά σύννεφα, πολύ ψηλό· ἕναν οὐρανοξύστη, ὅπως θά λέγαμε σήμερα. *Οὐρανοξύστης, κατά λέξη, εἶναι αὐτός πού ξύνει τόν οὐρανό,*

27. Βλ. Γέν. 4, 21-22.

28. Γέν. 11, 4.

αὐτός πού φτάνει στόν οὐρανό, αὐτός πού ξεπερνᾷ τά σύννεφα. Εἶναι δηλαδή ἐδῶ ἓνα στοιχεῖο πραγματικά μεγαλεπήβολο, ἓνα πολιτιστικό μνημεῖο ἐνότητος τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς καταγωγῆς τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς γλώσσας καί τοῦ πολιτισμοῦ.²⁹

Ἄλλά... ἄλλά τό ματαιώνει ὁ Θεός –περίεργο! Γιατί; Ἐάν ὁ Θεός ἔβαλε μέσα στόν ἄνθρωπο τήν ἔφεση γιά τόν πολιτισμό, γιατί ἐδῶ ματαιώνει αὐτό τό στοιχεῖο τοῦ πολιτισμοῦ στούς οἰκοδόμους τοῦ πύργου τῆς Βαβέλ; Δέν σᾶς κάνει ἐντύπωση;

Ἀπλούστατα, τό ἔκανε γιατί ὁ πολιτισμός μπήκε σέ λανθασμένο αὐλάκι. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος. Αὐτό τό «κατακυριεύσατε τῆς γῆς» ἔπρεπε νά ἀνακλᾷ τή θεία κατακυρίευση. Κατακυριεύει ὁ ἄνθρωπος, διότι κατακυριεύει ὁ Θεός. Προσέξτε: ἂν αὐτό μπορεῖ ἀνά πᾶσα στιγμή νά ἀνακλᾷ τήν ἀπόλυτη κυριαρχία τοῦ Θεοῦ, τότε ὁ Θεός τό ἀφήνει.

Θά σᾶς πῶ ἓνα μικρό παράδειγμα πάνω σ' αὐτό τό σημεῖο. Ὅταν πέταξε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος καί πῆγε στό διάστημα, πάρα πολλοί ἄνθρωποι εἶπαν ὅτι τώρα πιά ἀποδείχθηκε πῶς δέν ὑπάρχει ὁ Θεός!

Θά πετοῦσε ποτέ ὁ ἄνθρωπος στό διάστημα, ἐάν δέν τό ἐπέτρεπε ὁ Θεός; Ἀδιανόητο! Θά πετοῦσε ποτέ ὁ ἄνθρωπος στό διάστημα, ἐάν δέν εἶχε τή δυνατότητα ἀπό τόν Θεό νά τό κάνει; Ὁχι! Ἔτσι, ὅ,τι κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος εἶναι μέσα στό σχέδιο τοῦ Θεοῦ, εἶναι μέσα στίς δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου. Τί γίνεται ὅμως ὅταν ὁ ἄνθρωπος φθάνει νά λέει δέν βρῆκα πουθενά

29. Βλ. Ἀρχιμ. Ἰωήλ Γιαννακοπούλου, *Ἡ Γένεσις*, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 105.

τόν Θεό, ὅπως ἔλεγε ὁ μακαρίτης ὁ Γκαγκάριν, ὁ Ρῶσος, ὁ πρῶτος πού πέταξε στό διάστημα; Αὐτό ἀκριβῶς ἔρχεται τώρα νά γκρεμίσει ὁ Θεός.

Θά τοῦ ἔλεγε: Μπορεῖς νά πετάξεις μέ ἕναν πύραυλο· ἀλλά αὐτό πού κάνεις ὅμως, νά κατακυριεύεις τό σύμπαν, θά ἀνακλᾷ ἀνά πᾶσα στιγμή τή δική μου κυριαρχία, διότι ἐγώ εἶμαι ὁ Κύριος τοῦ σύμπαντος. Ὅταν ὅμως φτάσει ὁ ἄνθρωπος νά λέει ποῦ εἶναι ὁ Θεός; καί ἐγώ εἶμαι ὁ Θεός, τότε ὁ Θεός ματαιώνει αὐτούς τούς πύργους τῆς Βαβέλ καί τούς γκρεμίζει. Ἐπιφέρει σύγχυση γλωσσῶν, δηλαδή νά μὴν μποροῦν οἱ ἄνθρωποι μετά νά συνεννοηθοῦν, νά μὴν μποροῦν νά κάνουν τίποτα· ἢ ἐπιτρέπει στό τέλος, ὅπως θά τό δοῦμε στή συνέχεια, ὁ πολιτισμός νά γίνει ἡ ἀφετηρία τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου. Παράδειγμα σαφές-σαφέστατο εἶναι ἡ πυρηνική ἐνέργεια. Τό βλέπετε;³⁰

Ἄρα λοιπόν, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ζητᾷ νά κατακυριεύει ὅ,τι θά κατακυριεύσει –ἐνῶ ἔχει τήν εὐλογία νά τό κάνει αὐτό– ἀλλά ἐνεργεῖ ἐρήμην τοῦ Θεοῦ, τότε δημιουργεῖται πολιτισμός μέ στραβή κατεύθυνση.

30. Ὅταν ὁ Θεός εἶπε στοὺς πρωτοπλάστονς νά εἶναι κύριοι τῆς κτίσεως, νά κατακυριεύσουν τήν κτίση, δέν ἐννοοῦσε νά κατακτήσουν τήν κτίση μέ τήν ἔννοια πού σήμερα τήν κατακοῦμε. Προσέξτε αὐτό τό σημεῖο, διότι σήμερα ἡ κατάκτηση τῆς κτίσεως εἶναι τό ἄνοιγμα τοῦ τάφου μας!... Ὅταν κατακτῶ τήν ἀτομική ἐνέργεια, ἀνοίγω τόν τάφο μου, παθαίνω καρκίνο, γιατί ἡ ραδιενέργεια μέ σκοτώνει. Ὅταν κατακτῶ τὰ μυστικά τῆς κτίσεως καί τὰ ἀποδεσμεύω γιά νά τὰ χρησιμοποιήσω, αὐτά μέ σκοτώνουν. Μήπως ἔχετε ἀντίρρηση; Αὐτό πού τρῶμε μᾶς σκοτώνει. Αὐτό πού πίνουμε μᾶς σκοτώνει. Αὐτό πού ἀναπνέουμε μᾶς σκοτώνει. Πρῶτα δέν μᾶς σκότωναν αὐτά· τώρα ὅμως πού κατακοῦμε τὰ μυστικά τῆς κτίσεως, αὐτά μᾶς σκοτώνουν. (Ἀπό τήν 5ῃ Ὁμιλία τοῦ π. Ἀθανασίου στήν Ἀποκάλυψη, σίς 16-11-1980)

Ὁ πολιτισμός, παιδιά, δέν εἶναι ἓνα ἀπόλυτο ἀγαθό, οὔτε αὐτόνομο ἀγαθό, οὔτε αὐτοσκοπός. Δέν εἶναι κάτι πού τό φτιάχνω, καί ἀπό μόνο του ἔχει ἀπολυτότητα, καί θά τό προσκυνήσω μάλιστα αὐτό τό κάτι, πού δέν εἶναι παρὰ ἔργο τῶν χειρῶν μου. Αὐτό εἶναι ὁ πολιτισμός· τά ἔργα τῶν χειρῶν μας. Δέν εἶναι ἀπόλυτος, δέν εἶναι αὐτόνομος, δέν εἶναι αὐτοσκοπός. Ἀπό τήν στιγμή πού κάνω τόν πολιτισμό αὐτοσκοπό καί τόν θεοποιῶ, βρίσκομαι σέ λάθος δρόμο.

Ξέρετε, ὅταν κάποιος ἄνθρωπος δέν κάνει κάτι πού εἶναι σύμφωνο μέ τόν πολιτισμό, οἱ ἄλλοι τόν συμβουλεύουν νά τό κάνει, ἀφοῦ αὐτό λέει ὁ πολιτισμός!... Κι ὅταν αὐτός τό ἀρνεῖται, ἐπικαλούμενος τό δικαίωμά του νά ἀρνηθεῖ, οἱ ἄλλοι ἐπιμένουν πώς αὐτό τό λέει ὁ πολιτισμός, τό λέει ἡ ἐπιστήμη, τό λέει ἡ τεχνική!...

Γιά παράδειγμα θά πάρω κάτι ἀπό τήν καθημερινή ζωή. Ὅταν κάποιος θέλει νά ζήσει μέ ἀγνότητα, οἱ ἄλλοι τοῦ λένε πώς ἡ ἐπιστήμη, ὁ πολιτισμός, λέει ὅτι δέν πρέπει νά εἴμαστε ἔτσι, ἀγνοί... ἡ μόδα λέει ἄλλα, ὅτι ἡ κοπέλα καί τό ἀγόρι πρέπει νά κάνουν ἐκεῖνο κι ἐκεῖνο καί τό ἄλλο. Φυσικά αὐτός πού δέν τό θέλει διαμαρτύρεται.

Ὅταν λοιπόν βάζουμε ὡς κριτήριο καί γνώμονα τῆς ζωῆς μας τόν πολιτισμό, τόν ὁποῖο ἐπικαλούμαστε γιά νά κρῖνουμε καί τούς ἄλλους, σημαίνει ὅτι κάναμε τόν πολιτισμό ἀπόλυτο ἀγαθό.

Ἐδῶ ὅμως ὑπάρχει ἓνας κίνδυνος, ἀπό τόν ὁποῖο ξεκινάει ἡ περιπέτεια τοῦ ἀνθρώπου. Ναί, ἡ περιπέτεια τοῦ ἀνθρώπου!...

Ἄς δοῦμε μερικά σημεῖα αὐτοῦ τοῦ κινδύνου.

Πρῶτον. Ἡ θεοποίηση τοῦ πολιτισμοῦ. *Τό λέει ὁ πολιτισμός! Φοβερό πράγμα. Τό λέει ὁ πολιτισμός... Ἐγώ θά κινηθῶ ἀντίθετα στό πολιτιστικό ρεῦμα;...*

Δεύτερον. Ὁ τεχνικός πολιτισμός, πού μᾶς δίνει τήν εὐημερία –διότι αὐτός θά μᾶς δώσει τή θερμάστρα, τό καλοριφέρ, τό ψυγεῖο, τό εὐάερο καί εὐήλιο σπίτι, τό αὐτοκίνητο, τό ἀεροπλάνο, τόν τηλέγραφο, τό τηλέφωνο, τό ραδιόφωνο, τήν τηλεόραση... θά μᾶς δώσει ὅ,τι θά μᾶς δώσει–, ὁ τεχνικός πολιτισμός προβαδίζει κατὰ πολύ ἀπό τόν λεγόμενο *πνευματικό πολιτισμό*, πού ἀναφέρεται στήν καλλιέργεια τῆς ψυχῆς. Καί ἔτσι, ἐπειδή οἱ *ἀνάγκες* τοῦ ἀνθρώπου –ἡ λέξη *ἀνάγκες* ἐντός εἰσαγωγικῶν ἔτσι θέλει νά θεωρεῖ ὁ ἄνθρωπος τίς ἐπιθυμίες– πολλαπλασιάζονται, τό προβάδισμα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ταχύτατο, ἐνῶ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τό βάδισμα μένει πίσω.

Ἔτσι, αὐτός ὁ πολιτισμός, ὁ τεχνικός, δεσμεύει τόν ἀληθινό πολιτισμό, τόν πνευματικό, ἀποξενώνει καί ἀλλοτριώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν Θεό καί ἀπό τόν ἑαυτό του, ἀπό τίς ρίζες του, ἀπό τήν ἴδια του τήν φύση καί ἀπό τή Δημιουργία. Βλέπουμε δηλαδή ἐδῶ ἕναν τρομερό κίνδυνο.

Ὑπάρχουν βέβαια καί ἄλλα σημεῖα αὐτοῦ τοῦ κινδύνου, πού, πρῶτα ὁ Θεός, παιδιά, θά τά δοῦμε στή συνέχεια, τήν ἐρχόμενη Κυριακή.

Κυριακή, 9 Ὀκτωβρίου 1983